

osobě — jde přece stále o dialektickou antinomii — ať už v konkrétním případě převáží ta neb ona. Tak ani největší omezení konkrétních rysů osoby nemůže ji zbavit významové bohatosti, neboť ubíráním konkrétních rysů je osoba zobecňována a tím je usnadňováno čtenářovo včítání, totiž proces, jímž se na základě jistého obecného rysu, který s osobou sdílí čtenář, promítají do dané osoby jeho intimní zážitky. Že je toto včítání tím snadnější, čím méně má osoba konkrétních rysů, postřehl již Hegel: „Ať mohou (básníci) jakkoli vymalovat osobní utrpení a divou vášeň nebo nesmírný rozpor uvnitř duše, opravdově lidská mysl je tím méně pohnuta než patosem, v kterém se zároveň rozvíjí objektivní naplnění.“¹⁾ Přitom objektivním patosem je míněn protiklad k „nahodilé zvláštní vášni“, tedy cosi obecně lidského. — Naopak zase i při nejkrasším rozrůznění konkrétních rysů si dramatická osoba podržuje značnou ohraničenost, která je dána tím, že některé z těchto rysů jsou vydvíhávány a ostatní tvoří jim toliko rozrůznující pozadí. Mnohdy se vyzdvížení těchto základních rysů jeví tak důležité, že jsou vytvářeny již v seznamu osob, uváděném na začátku dramatu, např.:

Belsazar, král v Babylóně. (Slaboch, kolísavý, hříčka svých vášní, bázlivý.)
 Efer, královna. (Hrdá.)
 Tiglat, náměstek králův. (Šlechtitný, poctivý, ač lehkovážný, dá se snadno klamati.)
 Sidrach, dvořan, rádce královnin. (Mstivý, jízlivý, lakotný.)
 Sidrachova žena. (Záletná.) Atd.

Rysy, které jsou takto vyzdvihovány, jsou právě ty, které určují smysl každého z konkurujících kontextů a v nichž jsou obsaženy předpoklady toho jednání, které se v dramate uskutečňuje. Hegel praví, že dramatická osoba na rozdíl od epické „není individualita, která se má před námi rozvinout v celém komplexu svých národních epických vlastností, nýbrž charakter s ohledem na své jednání, jež hož všeobecnou duši tvoří určitý účel. Tento účel, věc, o kterou jde, stojí výše než partikulární rše individua, které se jeví jen jako živoucí orgán a oživující nositel.“²⁾

Dramatická osoba je tedy osoba jednající, a to jednající na základě svých niterných pohnutek.³⁾ Těmito pohnutkami se podrob-

1) *Vorlesungen über die Aesthetik III*, Stuttgart 1939, s. 499.

2) *Cit. d.*, s. 484.

ně zabýval Zich: „Přímá příčina čili *pohnutka (motiv)* jednání je vždycky *cit; snaha*, k němu se družící, není než jeho motorickým reflexem a její zaměření k osobě jiné tvoří už vlastně jednání, byť třeba jen zárodečné; jest jen třeba je rozvinouti, aby bylo pozorovatelné i pro jiné. Druhotnou *příčinou* bývá ovšem velmi často nějaká představa neb myšlenka; musí však býti vždy citově zbarvena [...] Je-li [...] řečená představa neuvědomělá, jde o jednání pudové či instinktivní; i to je v dramatech hojné. Tak jako s citem, spojuje se mnohdy i se snahou nějaká představa, totiž představa přemětu, k němuž snaha směřuje, a účinku, jež má jednání způsobiti: to jest *účel* jednání. Snaha, jež si uvědomuje svůj účel, sluje *vůle* a jednání tím vznikající sluje úmyslné oproti bezděčnému, jež si neuvědomuje svůj cíl [...]. Představa účelu může být v něm velmi bohatá a složitá, zahrnující v sobě i prostředky, jichž bude osobě třeba v daném případě použiti a skrze něž jako prozatímní cíle se nezřídká osoba chce dostati jako po etapách k cíli konečnému [...]. Obě uvedené představy,⁴⁾ již samy o sobě zhusta složité, splývají v jeden celek, jež jest *intelektuální* složkou jednání, neseného emoční složkou citově snahovou. Vždyť i představa účelu samého, anticipující žádoucí účinek jednání, musí býti vždy citově libá — sice by osoba tak nejednala — a stává se tak druhotným motivem jednání proti motivu původnímu. Tak třeba něčí urážka vzbudí hněv osoby a snahu pomstíti se; představa této „sladké“ pomsty živí pak celé další jednání.⁵⁾ V řečené úhrnné představě, byť byla sebesložitější, jest vždy obsažena určitá představa ústřední, pro jednající osobu nejzávažnější; toto jádro úhrnné představy označíme jako „*ideu osobního jednání*“.⁶⁾ Vedle úmyslného jednání uvádí Zich také případy „kde intelektuální složka v jednání dramatických osob jest nepatrná. Osoba jedná z citu a snahy, neuvědomuje si však, proč nebo k čemu, popadá oboje. Taková jsou jednání

3) „V dramatu totiž není hlavní stránkou [...] reálné konání, nýbrž expozice vnitřního ducha jednání, jak vzhledem k jednajícímu charakterům a jejich vášni, patosu, rozhodnutí, vzájemnému působení a zprostředkování, tak vzhledem k všeobecnému rázu jednání“ (Hegel, *cit. d.*, s. 495). — „[...] epická básně představuje člověka působícího na své okolí: bitvy, cesty, každý druh podnikání, který vyžaduje určitou smyslovou šíři; tragédie (představuje) člověka obráceného do sebe, a děje právě tragédie potřebují tudíž jen málo prostoru“ (Gocethe, *Über epische und dramatische Dichtung*).

4) Představa přičinná a představa účelu jednání — J. V.

5) I když už třeba původní hněv dávno vyprchal — J. V.

6) *Esthetik dramatisches umění*, Praha 1931, s. 170n.